

tárvidék mítoszának utolsó szilánkjaként felsejő – tengert; kapaszkodnak a – fogyasztói társadalom travesztíjaként – döcögő bevásárlókocsiba, amelyben földi javaikat húzzák, vonják, tolják, s amit kénytelenek végül hátrahagyni; és kapaszkodnak az egymás iránti feltétlen, önfeláldozó szeretetbe. Kimondatlanul is mindketten tisztában vannak a hiábavalóságával, mégis haladnak az úton, s kérdés, hogy a fékezhetetlen túlélési akarat hajtja-e őket, vagy csupán a feladásnak sincs több értelme, mint a túlélésnek. Fojtogató és csapdába ejtő az út, de ez az egyetlen remény és lehetőség a megújulásra, és ez az allegória csak a regény utolsó lapjain válik egyértelművé.

McCarthy regényművészeete komor, lehangoló, borús és erőszakos. Mégis mindig megrendítő

élmény, ahogyan lebontja és újraépíti nemcsak Amerika, hanem az egész nyugati kultúra nagy mítoszait. Paradoxonszerű, nagy kísérlet ez a túlélésre és megújulásra: mindig van remény és újrakezdés, még akkor is, ha mint Bell sheriff, látjuk, hogy ellep a kaosz és gyűlölet. A nagy amerikai regényhez méltóan mindennek hátterét a vadnyugat, a kultúra és a vadon mezsgyéje adja, ahol a romantika örökségének hordozójaként az ember arra van kényszerítve, hogy egyedül nézzen szembe a természet és Isten törvényeivel, sőt egyedül kell leszámolnia – ha képes rá – a belső démonaival is.

LAURENTI MAGESA – TISZTELGÉS EGY AFRIKAI TEOLÓGUS ÉS ÉLETMŰVE ELŐTT

Patsch Ferenc SJ

A tanzániai származású teológus, Laurenti Magesa (1946–2022) tavaly bekövetkezett halálával az afrikai katolikus teológia egyik óriását veszítette el. A gyász jó alkalomul szolgál nemcsak a nagyformátumú afrikai gondolkodó életművének összefoglalására, de egyúttal arra is, hogy egy pillanatra ráirányítsuk a figyelmet annak a földrésznek virágzó egyházi életére, amely a teológiai kitekintésekben rendszerint messze jelentőségén alul szerepel (magyar nyelvterületen pedig jóformán teljesen hiányzik). A hiány pótlása annál is inkább időszerű, mert – ha hihetünk a demográfusok előrejelzésének – Afrika sok szempontból a kereszténység jövőjét képviseli.

Magesa egész munkássága arra irányult, hogy kifinomult hitérzékkel újrafogalmazza Jézus Krisztus tanítását a fekete földrészen élő emberek számára, azért, hogy az érthetővé és könnyen befogadhatóvá váljon. Bár kétségkívül maga is az úttörők közé számított, és önmagában is figyelemreméltó szellemi örökséget hagyott hátra, ám az afrikai keresztény teológia megteremtése természetesen nem egyedül az ő érdeme. Az elmúlt évtizedekben olyan kiváló afrikai teológusokkal osztozott ebben a küldetésben, mint a kameruni Jean-Marc Éla (1936–2008), a tanzániai Charles Nyamiti (1931–2020), a ghánai származású metodista teológusnő Mercy Amba Obuyoye (1934), a Kongói Demokratikus Köztársaságból való Bénézet Bujo (1940), valamint a nigériai Agbonkhianmeghe E. Orobator (aki jelenleg az Afrikai és madagaszkári regionális jezsuita konferencia elnöke). Az afrikai teológusok közös törekvése, hogy hiteles és sajátos

kulturális nézőpontjukból is érvényes válaszokat dolgozzanak ki Jézus Krisztusnak a szinoptikus evangéliumokból ismert kérdésére: „Hát ti kinek mondotok engem?” (Mt 16,15; vö. Mk 8,29; Lk 9,20). A lelkipásztorként is nagyra becsült professzor különösen is a szíven viselte ezt a feladatot. Temetése alkalmával Michael Msonganzila, a musomai egyházmegye püspöke így fogalmazott: „Magesa állandóan azt kérdezte az afrikaiaktól: És ti, afrikaiak, mint mondotok, kicsoda Jézus?” Valóban ez a kérdés tekinthető Magesa élete vezérfonálnak, amely legtöbb írását és egész teológiai beállítottságát egységbe foglalja.

SZÉLESKÖRŰ TEOLÓGIAI ÉRDEKLŐDÉS

Magesa 1975-től 2022. augusztus 11-én bekövetkezett haláláig majd' tucatnyi könyvet jelentetett meg, és több mint száz teológiai szakkikket, valamint könyvfejezetet tett közzé. Elismert szakértőként szerepelt konferenciaelőadásokon, ám nem csupán akadémiái berkekben látták szívesen; újságokban is jelentetett meg írásokat, és népszerűsítő kiadványok is szívesen helyt adtak szövegeinek. Tájékozottságára és sokrétű érdeklődési körére jellemző azoknak a témáknak széles köre, amelyekről véleményt nyilvánított: írt az egyház társadalmi feladatairól¹ és politikai

1 Idézi Marcel Uwineza SJ: Laurenti Magesa: Grappling Intelligently and Faithfully with African Existential Contexts. *Hekima Review. Journal of Theology, Governance and Peace Studies*, May 2022, no. 64, 143–150., 143.

2 Laurenti Magesa: 'Sollicitudo Rei Socialis': The Answer of the Church to Economic Situations.

szerepvállalásáról,³ vizsgálta a felszabadítás teológiájával kapcsolatos kérdéseket⁴ és az üdvösség, valamint az etika összefüggéseit,⁵ kutatta a kenyai katolicizmus történetét⁶ és az ökoteológia kulcskérdéseit,⁷ sőt olyan erkölcsi teológiai problémákról is nyilatkozott, mint a szexuális orientáció (*nota bene*: nyitott szemlélete éles ellentétben állt a származási kultúrájával; mint ismeretes, a törvényhozás sok afrikai országban kriminalizálja a homoszexualitást).⁸ Eleven teológiai érdeklődésébe természetesen beletartozott az „inkulturáció” klasszikus kérdésköre is⁹ (a fogalmon a hit kultúrába illesztését értjük), újabban pedig hozzászólt a „szinodalitás” ma különösen is aktuális témájához.¹⁰ Halála előtt három hónappal még cikket jelentetett meg az afrikai egyház jövőjéről.¹¹

Írásainak valódi súlyát azonban azok a tematikus monográfiák adják, amelyekben a rendszeresség igényével tárgyalta Afrika legfajszínűbb teológiai kérdéseit. E helyt nincs mód részletesebb elemzésre, legfeljebb néhány könyv megemlézésére szorítkozhatunk. *The Post-Conciliar Church in Africa: No Turning*

In: Leonard Namwera et al.: *Towards African Christian Liberation*. St. Paul Publications-Africa, Nairobi, 1990, 211–217.

- 3 Laurenti Magesa: Has the Church a Role in Politics? In: Leonard Namwera et al.: *Towards African Christian Liberation*, i. m. 71–85.; uő: Politics and Theology in Africa. *African Ecclesial Review* 31 (1989/3), 143–160.
- 4 Laurenti Magesa: Currents For and Against Liberation in African Christianity. In: Leonard Namwera et al.: *Towards African Christian Liberation*, i. m. 49–59.; uő: Christ the Liberator and Africa Today. In: Jesse Mugambi – Laurenti Magesa (szerk.): *Jesus in African Christianity*. Initiatives Publishers, Nairobi, 1989, 79–92.
- 5 Laurenti Magesa: ‘I am saved’: The Ethical Dimension. *African Ecclesial Review* 32 (1990/4), 238–244.
- 6 Laurenti Magesa: Overview of 100 years of Catholicism in Kenya. *African Ecclesial Review* 32 (1990/1), 42–50.
- 7 Laurenti Magesa: Towards a theology of Integral Development. In: Joseph Agbasiere – Boniface Zabajungu (szerk.): *Church Contribution to Integral Development*. Gaba Publications, Eldoret, 1989, 113–123.
- 8 Laurenti Magesa: Sexual Orientation and Preference: Recent Developments in Christian Thought on Homosexuality. *African Christian Studies* 5 (1989/4), 3–45.
- 9 Laurenti Magesa: Pour une mission inculturée. *L’Église en Afrique Orientale*. *Spiritus* 30, n° 116 (1989), 270–281.
- 10 Laurenti Magesa: Journeying Together in Service and Harmony: The African Jamaa as a Model for Synodality. *Pocket Companion to Synodality: Voices from Africa, An African Synodality Initiative Publication* (2022), 70–75.
- 11 Laurenti Magesa: Dreaming about the Future of the Church in Africa. In: Stan Chu Ilo (szerk.): *Handbook of African Catholicism*. Orbis Books, Maryknoll, New York, 2022, 716–729.

Back the Clock (A zsinat utáni egyház Afrikában. Az órát nem lehet hátrafelé húzni) programadó címmel 2018-ban megjelent kötetében a II. Vatikáni zsinat (1962–1965) afrikai recepcióját vette vizsgálat tárgyává.¹² Nagyívű egyháztani víziójában arra igyekezett ösztönözni a földrész (katolikus) keresztényeit, hogy aknázzák ki a „földre rejtett kincset” és váltsák valóra a zsinat programját. Meggyőződése szerint a II. Vatikáni zsinat a struktúrák megújítására irányuló törekvése (*aggiornamento*) az afrikai egyház számára ma is időszerű, és mind a teológusoknak, mind a lelkipásztoroknak egymást segítve arra kell törekedniük, hogy kreatív megoldásokat találjanak a keresztény hit Afrika földjében való meggyökereztetésére és e hit továbbadására.

Talán legeredetibb írása 2014-ben látott napvilágot *What Is Not Sacred?* (Mi nem számít szentnek?) címmel.¹³ Ebben teológiai szempontból elemezte a bennszülött (*indigenous*) afrikai spiritualitás és az Afrikában zajló keresztény misszió kulturális összefüggéseit. E hiánypótló munka a konkrét afrikai valóságból fakadó legfontosabb teológiai kérdéseket vette górcső alá (Isten természete, a kinyilatkoztatás, az élet értelme stb.), és vetette össze az afrikai törzsi vallások lelkiségével. A szerző szabályokat fogalmaz meg és irányvonalakat fektet le arra vonatkozóan, hogy mit jelent olyan teológiát művelni, amelynek gyökerei Afrika földjébe nyúlnak, egyúttal pedig kitér arra is, hogy mi újat tudnak nyújtani az afrikai teológusok az isteniről szóló globális teológiai reflexió számára (például a környezet védelme iránti érzékenységet).¹⁴

Magesa legfőbb célja abban foglalható össze, hogy mintegy felébrösse az afrikai olvasót „dogmatikai álmodozásából”, és ráébredesse Afrikai mérhetetlenül gazdag spirituális örökségre. A mű hangsúlyosan elemzi az afrikai spiritualitás alapszavát, az *ubuntu*t, amely a természet szentségét, a család vitalitását és az élet tiszteletét fejezi ki. Ez voltaképpen mindannak összefoglalása, ami a hétköznapi életben az afrikai embert összeköti a természetfeletttel. Magesa tudatosan merít a német jezsuita teológus, Karl Rahner

12 Laurenti Magesa: *The Post-Conciliar Church in Africa: No Turning Back the Clock* (African Christian Studies), Pickwick, Nairobi, 2018.

13 Laurenti Magesa: *What is Not Sacred?: African Spirituality*. Orbis Books, New York, 2014.

14 Agbokhianmeghe E. Orobator: ‘An Immense Pile of Filth’: Human Ecology and Communitarian Salvation. In: *Duffy Lecture at Boston College* (March 29, 2016); és Marcel Uwineza: Ecological and Spiritual Crisis: The African Contribution. *La Civiltà Cattolica* (September 2017), 15–27. Vö. még Laurenti Magesa: Truly African, Fully Christian: In Search of a New African Christian Spirituality. In: Agbokhianmeghe E. Orobator (szerk.): *The Church We Want: African Catholics Look to Vatican II*. Orbis Books, Maryknoll, New York, 2016, 79–92.

munkáiból, aki szerint minden emberi tapasztalat végső soron a kegyelemmel való találkozást közvetítheti. Ez hiteles spiritualitás forrása, hiszen arra bátorít, hogy ne forduljunk el a tapasztalati világtól, hiszen abban a transzcendens és a szent magvait is megtalálhatók. Magesa azonban tovább is megy ennél: saját kulturális gyökereiből táplálkozik bizonyos értelemben megelőlegezi Ferenc pápa *Laudato si'* (2015) kezdetű enciklikájának központi gondolatát, miszerint az „összeköttetésben lét” (*inter-connectedness*) összefűzi a konkrét emberi élet valamennyi vonatkozását a transzcendenciával. Ez az afrikai gondolkodásmód spirituális alapmodellje.

Magesa amellett érvel, hogy az afrikai spiritualitás különösen is alkalmas az igazságosság előmozdítására például a jó kormányzás és a vallásközi párbeszéd terén. Az *ubuntu* említett fogalma képes szavatolni az ember és a természet közötti kapcsolat minőségét, amennyiben hatékonyan mozgítja elő a egymás megértését, valamint a mások iránti türelmet és tiszteletet olyan az esetekben is, amikor egy konfliktus után a kiengesztelődés még nem történt meg a maga teljességében. A kölcsönös függés és együttműködés hangsúlyozása erősíti a társadalom befogadó (inkluzív) jellegét, szemben a nyugati (és egyre inkább globális) mentalitás egészségtelen versenyszellemével és az egyéni teljesítmények túlhangoztatásával, ami leggyakrabban csak a többiek jól-létének rovására valósítható meg. Nem véletlen, hogy a művet Agbonkhanmeghe E. Orobator – Magesa *Anatomy of Inculturation: Transforming the Church in Africa* (Az inkultúráció anatómiája. Az afrikai egyház átalakítása, 2004) című munkával együtt¹⁵ – az afrikai inkultúráció teológia *magna chartájának* nevezte.¹⁶

TEOLÓGIA A NÉPIRTÁS UTÁN

A közelmúlt történelme megdöbbentő feladat elé állította a fekete kontinensen dolgozó teológusokat. Mint emlékezetes, 1994 áprilisa és július közepe között, mintegy három hét leforgása alatt Kelet-Közép Afrikában körülbelül 800.000 embert mészároltak le. A „ruandai népirtás-ként” elhíresült történelmi rémtett lényegében a tuszi etnikumhoz tartozók ellen irányult, ám a gyilkosok mindenkivel leszámoltak, aki bármilyen formában támogatta őket, nemzetiségre, rasszra, nemre és korra való tekintet nélkül. Az esemény drámai egyházi vonatkozása, hogy ebben az

időben Ruanda számított Afrika „legkatolikusabb országának”. Magesa kérelhetetlen őszinteséggel nézett szembe a rettenetes ténnyel.¹⁷ Egy Kigaliban, Ruanda fővárosában 2019-ben tartott konferencián példás intellektuális becsületességgel elismerte, hogy a legkülönbözőbb szinteken és formában a katolikus egyház maga is szerepet játszott a szörnyűségekben. Az okok összetettek: egyrészt a misszionáriusok az ország keresztény-nyé formálása során szükségtelen ellentételeket teremtettek a ruandaiak között és azokat az egyház kiépítése során állandósították, másrészt – s ez talán még fájdalmasabb – az egyház bűnrészesége abban is tetten érhető, hogy számos tagja (a laikusoktól a klerushoz tartozókig) tevőlegesen is részt vett a gyilkosságokban és más erőszakos cselekményekben. Magesa amellett érvelt, hogy ezt az egyház testén keletkezett heget nem lehet teljes mértékben eltávolítani. Arra van szükség, hogy őszintén számot vessünk a múlttal, és tanuljunk is belőle, annak érdekében, hogy elkerüljük a megismétlődését. Ennek elsődleges eszköze a visszaemlékezés: amikor elismerjük az egyház szerepét és bűnrészeségét, szabadulhatunk a múlt terheitől. Mindennek nemcsak egyetlen ország (Ruanda) népiirtás utáni szellemi-lelki újjáépítése szempontjából van jelentősége, de tanulságokkal szolgálhat az egyház szélesebb körei számára is, Afrika-szerte éppúgy, mint a világ számos konfliktusokkal terhelt pontján. (Az európai olvasónak nem tud *nem* eszébe jutni az orosz-ukrán fegyveres konfliktussal való párhuzam, amelynek befejeződése után az egyházat is súlyosan érinti majd a kiengesztelődés feladata.) Magesa más afrikai teológusok (például az Egyesült Államokban dolgozó Emmanuel Katongole) véleményéhez csatlakozik, aki szerint a ruandai népirtás „tükröt” mutat az egyetemes egyház számára is: bármilyen fájdalmas is belenézniük, a számvetés elengedhetetlen egy olyan katekézis és az egyházi kommunikáció meghonosítása érdekében, amely elősegítheti az igazságosságot, a hiteles kiengesztelődést és a tartós békét.

17 Laurenti Magesa előadásának címe: „Learning from a Tragedy: Toward a New Evangelization after the Genocide in Rwanda” (megjelenése a Marcel Uwineza, Elisée Rutagambwa és Michel Segatagara Kamanzi szerkesztésében, *Reinventing Theology in Post-Genocide Rwanda* címmel a Georgetown University Press gondozásában 2023 júliusában esedékes).

15 Laurenti Magesa: *Anatomy of Inculturation: Transforming the Church in Africa*. Orbis Books, Maryknoll, New York, 2004.

16 Orobator egyetértően idézi Marcel Uwineza: Laurenti Magesa: *Grappling Intelligently and Faithfully with African Existential Contexts*. *Hekima Review*, May 2022, no. 64, 143–150., 145.

HIVATALOS ELISMERÉSEK ÉS SZEMÉLYES TANÚSÁGTÉTEL

Bár az afrikai teológia ritkán kerül a nyugati akadémikusok látóterébe, Magesa néhány jelentős kitüntetésben is részesült: egyebek között 2018-ban tiszteletbeli doktorátust vehetett át Chicagóban a DePaul Universityn, 1998-ban – szintén Amerikában – neki mint „kiváló afrikai teológusnak” ítéltek az „Egyesül Államok Missziós Díját”, és 1995-ben a Xavier University „J. Brueggemann tanszék kitüntetését” is átvehette.

A leghitelesebb elismerés azonban azoktól származik, akik ismerték őt. Magesa ugyanis nemcsak kiváló teológus és termékeny szerző volt, hanem együttáll melegszívű lelkipásztor, született pedagógus és igaz barát is. Mivel egész életében Isten népének lelkipásztoraként dolgozott, nem önmaga dicsőségét kereste, hanem párját ritkító alázatossággal támogatta azokat, akik vele együtt haladtak az úton. Nem csupán beszélt és írt Jézus Krisztusról, s nemcsak személyét és üzenetét állította tudományos életének középpontjába – bár már ez sem kevés –, hanem őt magát jelenítette meg az életével is. Ez adta a hitelességét: képes volt életre váltani a kinyilatkoztatás igazságát.

Röviden legyen szabad felidézni, hogy személyesen is milyen sokat köszönhetek neki. Több mint egy évtizede, amikor az első, bizonytalan

lépéseket tettem egy idegen kontinensen, nagy empátiával és támogató figyelemmel állt mellém. Tanácsai óriási segítséget jelentettek az egyetemi élet zúrzavarában. Utána még éveket levelezésben álltunk – ma is meghat, ha arra gondolok, milyen türelmesen válaszolgotott. Amikor újra találkoztunk, egy személyes ügyben is kikértem a véleményét. Egy afrikai szerzetesnövendékről volt szó, aki súlyos identitásválsággal jött hozzám. Sohasem felejttem el Magesa atya szavait: „Próbáld őt abban segíteni, hogy újra kapcsolatba lépjen a saját kultúrájával. A hosszú külföldi tanulmányi évek alatt bárki könnyen elveszíti a gyökereit. Ha újra kapcsolatba kerül majd az egyszerű emberekkel, az átlendíti a krízisen!” Talán azért tudta a gyógyírt, mert ő maga is egész életében ezt gyakorolta. Egy alkalommal említette, hogy volt olyan könyve, amit gyertyafény mellett írt, éjszakánként, a lelkipásztori munka után egy tanzániai plébánián. A javaslat szerzetesnövendék ismerősömnél is bevált: az övéi között idővel valóban visszatalált önzonosságához.

Laurenti atya testvér, barát és mentor is volt egy személyben – ezért is nőhetett az afrikai teológia óriásává. Hiszem, hogy a feltámadott Krisztus befogadta őt az örök hajlékba. S ma már onnan járhat közben – mint valódi afrikai „óshöz” illik – azokért, akik továbbviszik szellemi és spirituális örökségét.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

A Mária-kör

Rainer Maria Rilke versei
és Suhai Pál versfordításai

E kötet gerincét a *Das Marien-Leben*, a *Mária élete* versei alkotják. A teljes ciklus, melyet Rilke szándékának megfelelően az eddigiekhez képest még két újabb vers is gyarapít. Nem beszélve a cikluson kívüli költemények nagyobb csoportjáról, melyet tematikus és motívikus megfeleléseik révén magukhoz vonzanak e Mária-versek. Mindezek következtében e kötettel a szokásosnál nagyobb merítésű gyűjteményt vehet kézbe az olvasó: a bővített Mária-ciklust és a vonzaskörzetébe tartozó s Rilke költői pályájának szinte az egészére rávilágító válogatást. Ez *A Mária-kör*, mely magában újabb köröket vet, s amely a *Das Marien-Leben* ciklusának a szokásosan neki tulajdonítottnál fontosabb szerepét kívánja reprezentálni (a *Duinói elégiák* és az *Orpheusi szonettek* mellett kijelölve helyét). E könyvben így aztán több körre is

ráláthatunk, melyek egymásba kapcsolódva – a költő kedvenc szavával – külön csillagképet rajzolnak föl a rilkei költészet égboltjára.

Ára: 4.700 Ft